

Nieuwe zaaksbehandeling bij de bestuursrechter

Prof. mr. B.J. van Ettekov en mr. drs. D.A. Verburg

Aan het einde van 2011 zal in het grootste deel van de zaken die de bestuursrechter behandelt de “nieuwe zaaksbehandeling” worden gehanteerd. Dat heeft het Landelijke Overleg Voorzitters sectoren Bestuursrecht van de rechtbanken (LOVB) in 2010 besloten en de sectoren bestuursrecht zijn hard bezig dat nu te implementeren.

Wat houdt de nieuwe zaaksbehandeling in?

Na binnenkomst van het beroepschrift wordt een zaak vrij snel (ongeveer in de vierde of vijfde maand) op zitting geagendeerd. Die zitting benut de rechtbank om helder te krijgen wat partijen “echt” verdeeld houdt en wat nodig is om hun geschil te beslechten. Daarbij kan de aandacht uitgaan naar een eventueel achterliggend conflict, naar alternatieve oplossingen (bijv. een schikking of mediation), maar ook naar de vraag of nog aanvullende informatie of bewijsvoering nodig is om tot een uitspraak te kunnen komen. De gedachte is dat door het vroege contact met en de actieve opstelling van de rechter, de kans op een snellere en definitieve oplossing van de zaak wordt vergroot. Die zitting zal in veel gevallen de enige zijn: als aan het einde van de zitting alles helder is, is het vaak het beste gewoon zo snel mogelijk uitspraak te doen. Maar ook kan een zaak worden geschikt en verder kan een beroep worden ingetrokken, omdat bepaalde vraagpunten zijn verhelderd of bepaalde problemen zijn weggenomen. Alleen voor die zaken die zich daarvoor lenen, wordt na de zitting extra tijd uitgetrokken voor een vervolgtraject. In het begin werd wel gesproken over “regiezitting”, maar dat zet procespartijen op het verkeerde been. Zij denken dan dat het die zitting niet over de inhoud gaat, maar daar gaat het nu juist wel over. Kernwoorden van de nieuwe zaakbehandeling zijn dus: (a) finaliteit, (b) snelheid, (c) maatwerk en alternatieve oplossingen en (d) “echt” conflict boven juridisch geschil.

Wat betekent de nieuwe zaaksbehandeling voor bestuursorganen?

De nieuwe zaaksbehandeling betekent dat bestuursorganen nog een kans krijgen om - zo mogelijk op een niet juridische manier - mee te werken aan een oplossing voor het conflict dat partijen hebben. Uiteraard moet die kans ook tijdens de bezwaarprocedure worden benut, maar de setting van de procedure bij de bestuursrechter biedt andere, nieuwe mogelijkheden om er uit te komen. Hoe komt de procedure er uit te zien? Net zoals voorheen wordt het bestuursorgaan dat het bestreden besluit heeft genomen eerst gevraagd om de gedingstukken aan te leveren. Hoe sneller dat gebeurt des te eerder kan de zaak naar zitting. Dan het verweerschrift. In discussie is of de verplichting in de Awb om steeds een verweerschrift in te dienen gehandhaafd moet blijven. Bestuursorganen hebben er blijk van gegeven dat het niet altijd mogelijk is om vóór de zitting in alle gevallen een verweerschrift te produceren. Dat is ook niet steeds nodig. Gekeken wordt daarom of kan worden gewerkt met de spelregel dat alleen een verweerschrift wordt ingediend als de rechtbank daarom vraagt. Die spelregel is er nog niet, dus voorlopig blijft het indienen van een verweerschrift de regel. De andere kant van de medaille is dat als het bestuursorgaan geen verweerschrift indient, de rechtbank doorgaat met de procedure. Dus in feite heeft het bestuursorgaan ook nu al de keuze.

Bestuursorganen moeten - beleidsmatig en per geval - beslissen of er een gemachtigde naar de zitting gaat en, zo ja, wie dat zal zijn. Het zal niet

meevallen, mede vanwege de (aanstaande) bezuinigingen en de daarmee bij sommige bestuursorganen gepaard gaande reorganisaties en krimp van personeel, om de rechtbanken op niveau te blijven bedienen. Maar laat één ding duidelijk zijn, zonder gemachtigde van het bestuursorgaan gaat het niet lukken. Om het gesprek te kunnen aangaan over belangen en (besluit)alternatieven is het noodzakelijk dat het bestuursorgaan aanwezig is op de zitting.

Van belang is met welke insteek de gemachtigde van het bestuursorgaan op pad gaat. Idealerweise treft de bestuursrechter een gemachtigde die met enige afstand en met open blik naar het geschil en het onderliggende conflict kan kijken en die - rekening houdend met de belangen van het bestuur, de algemene belangen - bereid is mee te denken met een oplossing voor dat geschil of conflict. Het helpt niet echt als de gemachtigde zwaar geharnast de zittingszaal binnenkomt met als opdracht koste wat het kost het bestreden besluit overeind te houden. Soms zijn de publieke belangen met een alternatief besluit niet zo goed, soms zelfs beter, gediend dan met het aangevochten besluit. Aan de andere kant, als er geen juridische of beleidsmatige ruimte is voor een alternatief besluit, dan moet de gemachtigde dat klip en klaar maken, dan kan de discussie zich concentreren op de houdbaarheid van dat besluit. Omdat de gemachtigde kan worden gevraagd mee te denken met een schikking, met mediation of met besluitalternatieven moet duidelijk zijn of het bestuur dat kan en wil. Dat kan betekenen dat de machtiging van de procesvertegenwoordiger daarop moet zijn

Bart Jan van Ettekov

Bart Jan van Ettekov is afgestudeerd aan de Universiteit Utrecht, richting sociaal recht. Na een carrière in de muziek is hij werkzaam geweest als beambte beroepszaken bij het GAK te Zwolle om daarna rechterlijk ambtenaar in opleiding (raio) te worden. Die opleiding bracht hem langs de Raden van Beroep en Ambtenarengerechten in Haarlem en Amsterdam, de toenmalige Afdeling rechtspraak van de Raad van State en de advocatuur (Boekel de Neree). Hij was van 1992 tot 2002 werkzaam als rechter in en vicepresident van de rechtbank Amsterdam, om per januari 2002 als staatsraad i.b.d. te gaan werken bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Sedert september 2007 is hij vicepresident inhoudelijk adviseur van de rechtbank Utrecht en (daarnaast) per januari 2009 (deeltijd-)hoogleraar staats- en bestuursrecht, in het bijzonder het bestuursprocesrecht en het overheidsaansprakelijkheidsrecht, aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is sedert januari 2007 voorzitter van de VAR – vereniging voor bestuursrecht, is lid (geweest) van tal van WODC-begeleidingscommissies, van de Commissies Evaluatie Awb II en III en van de Studiegroep schadevergoeding en nadeelcompensatie.

toegesneden. Als de discussie gaat over oplossingen waarover de procesgemachtigde niet bevoegd is afspraken te maken, dan moet duidelijk worden wie daar wel over kan beslissen. Het kan gebeuren dat wordt gevraagd naar het telefoonnummer van degene die de knoop kan doorhakken, zodat direct - al dan niet vanuit de zittingszaal - kan worden gebeld. De gemachtigde is daar op voorbereid.

De bestuursrechter zal in het kader van de nieuwe zaaksbehandeling aandacht besteden aan de belangen van de procesdeelnemers, dus ook die van het bestuursorgaan. Wat staat er vandaag voor het openbaar bestuur op het spel? De gemachtigde bereidt zich dus voor op die vraag. Verder luistert hij met een open mind naar de belangen van de andere partij(en). Hij anticipeert op de vraag van de rechter waarom de belangen van de partijen zich niet laten verenigen of waarom ze niet dichter bij elkaar kunnen worden gebracht. De gemachtigde schuwt praktische oplossingen niet, als daarmee de

rechtsstrijd tot een eind komt en de belangen van het bestuur niet te kort worden gedaan. Bestuursorganen zouden in onze ogen in dat verband toch eens moeten becijferen wat verder procederen kost (in termen van inzet van procesvertegenwoordigers en mogelijk uitstel van het voorgenomen project) ten opzichte van er nu, vandaag nog, uitkomen.

Wat te doen met de bestuursrechter die zojuist naar de cursus conflictdiagnose is geweest, en die na de opening van de zitting enthousiast begint met het inventariseren van belangen en kansen, terwijl het bestuur de gemachtigde geen enkele ruimte heeft gelaten af te wijken van het bestreden besluit? Die gemachtigde doet er verstandig aan op een zo vroeg mogelijk moment tijdens de zitting klare wijn te schenken en de dienstdoende rechter vriendelijk maar gedecideerd uit te leggen, dat het bestuur in dit geval niet bereid is te zoeken naar alternatieven, onder vermelding van de reden(en) van die opstelling. Als de gemachtigde een goed verhaal heeft,

zal de rechter dat respecteren. Het debat kan dan direct worden toegespitst op de juridische houdbaarheid van het besluit. Daar valt veel tijd te winnen.

Als het verloop van de zitting zo onzeker is, moet dan wel een pleitnota worden gemaakt? Dat is een veelgehoorde vraag. De kans bestaat dat aan die pleitnota niet wordt toegekomen, omdat een andersoortige oplossing wordt bereikt. Maar als dat niet lukt en de zaak moet vervolgens inhoudelijk worden besproken, waarbij ingegaan moet worden op de beroepsgronden en het juridische kader, dan is het wel prettig als er een pleitnota is die het betoog aan de zijde van het bestuur structureert. Het lijkt daarom verstandig een pleitnota te maken en die achter de hand te houden. Ook als geen minnelijke oplossing wordt bereikt en er moet een uitspraak volgen, dan zal de bestuursrechter proberen de zaak op dezelfde zitting af te kaarten. Dat kan extra tijd kosten. Om die reden wordt voor zittingen nieuwe stijl meer tijd uitgetrokken dan voorheen. Binnen het juridisch kader kan partijen

ook worden gevraagd wat hen in de kern verdeeld houdt. Aan de eiser(es) wordt gevraagd wat de belangrijkste beroepsgronden zijn en waarom? Aan alle partijen kan worden gevraagd welke rechtsvragen de rechtbank in ieder geval zou moeten beantwoorden. De vervolgvraag is of het geschil daarmee dan is opgelost. Als dat zich niet voordoet, is de volgende vraag of partijen daarna in staat zijn om het geschil verder zelf op te lossen? Dat soort vragen. Als de zaak hangt op de feiten en die feiten onvolgende duidelijk op tafel liggen, kan de zitting worden gebruikt voor bespreking van bewijsposities en voor bewijsvoorlichting. Wie moet de relevante feiten aandragen, kan dat nog en, zo ja, hoeveel tijd krijgt die partij daarvoor? In het verlengde hiervan kan ook worden gesproken over het al dan niet inschakelen van een deskundige, door partijen of door de rechtbank. Als ter zitting blijkt dat er aan het bestreden besluit één of meer gebreken kleven, dan zal worden besproken of die gebreken zich lenen voor herstel en op welke wijze het bestuursorgaan

had gedacht de gebreken te herstellen. De voors en tegens van een bestuurlijke lus kunnen daarbij aan de orde komen. De gemachtigde van het bestuursorgaan is daarop voorbereid en kan namens het bestuur zeggen welke route de voorkeur verdient. Mocht dat noodzakelijk zijn voor een goede behandeling van de zaak dan kan - bij wijze van uitzondering - een tweede zitting worden gehouden, indien nodig met verwijzing naar een meervoudige kamer.

De verhouding tussen nieuwe zaaksbehandeling in beroep en informele aanpak in bezwaar

De rechtbanken menen dat zij met de nieuwe zaaksbehandeling tegemoetkomen aan wat de maatschappij van de bestuursrechter wil. En daar is ook veel reden voor: wetenschappelijk publicaties, klantvaarderingsonderzoeken, kamerstukken en evaluaties van de Awb wijzen alle in deze richting: de bestuursrechter moet praktischer, met meer oog voor het achterliggend conflict, vooral ook finaler en met meer differentiatie in zijn wijze van afdoening zijn werk gaan doen. Maar wat nu als bestuursorganen er in slagen om over de volle breedte echt werk te maken van de informele aanpak, inzet van mediationstechnieken in bezwaar, schikkingen, etc.? Hoe verhoudt zich dat tot de nieuwe zaaksbehandeling van de bestuursrechter? Hier liggen enige kansen en bedreigingen.

Het eerste wat in het oog springt is dat als bestuursorganen echt werk weten te maken van probleemoplossend te werk te gaan in bezwaar, de kans er in zit dat als men dan toch naar bestuursrechter gaat, men juist een classic juridisch oordeel wil: “wij zijn er niet informeel uitgekomen, mogen we dan nu van de rechter een formeel-juridische beslissing?” De nieuwe zaaksbehandeling van de bestuursrechter is juist bedoeld om allerlei andere aspecten tot hun recht te laten komen. Toch behoort het formeel-juridisch oordeel natuurlijk ook tot het palet van de bestuursrechter, dus als partijen nadrukkelijk daarop procederen, mogen ze dat ook van de bestuursrechter verwachten.

De twee ontwikkelingen kunnen elkaar ook versterken. Als bestuursorganen informele technieken inzetten in bezwaar en partijen komen er daar niet uit, zijn er in ieder geval twee aspecten die aandacht verdienen: (a) door de informele aanpak in bezwaar zijn partijen al in de “oplossingsstand” in plaats van in de “conflictstand” en (b) vaak komen partijen er in bezwaar niet uit, omdat er onzekerheid bestaat over de betrouwbaarheid van het bestuursorgaan. Op beide aspecten kan de bestuursrechter met de nieuwe zaaksbehandeling de draad dan oppakken. Wij werken dat nog wat verder uit.

Partijen zijn al bezig geweest met het zoeken van een oplossing, maar ergens kwam een kink in de kabel en heeft de burger toch beroep ingesteld.

André Verburg

André Verburg is vicepresident inhoudelijk adviseur van de rechtbank Utrecht. Hij publiceert regelmatig over bestuursprocesrechtelijke onderwerpen (m.n. bewijsrecht en het toetsingsmodel van de bestuursrechter). Verder geeft hij cursussen en PAO-onderwijs voor rechters, griffiers, ambtenaren, advocaten en gerechtelijk deskundigen. Daarnaast was hij gedurende enige jaren lector bestuursrecht van SSR, het opleidingsinstituut voor de rechterlijke macht. Eerder was hij rechter in de rechtbank 's-Gravenhage. Daarvoor was hij stafjurist en adjunct-chefjurist bij de stafafdeling van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. André Verburg is afgestudeerd jurist en econoom aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

De rechter kan in het kader van de nieuwe zaaksbehandeling dan verkennen hoe ver men is gekomen en wat er nog nodig is om toch nog tot een oplossing te komen. Het psychologische effect van partijen die in een “oplossingsstand” staan, moet hoogstwaarschijnlijk niet worden onderschat.

Onzekerheid over de betrouwbaarheid van het bestuur (zie ook het artikel in deze krant over het denken van Kees van den Bos) heeft vaak te maken met onduidelijkheid of men nu eigenlijk wel of niet recht heeft op een vergunning, subsidie, uitkering, etc. Omdat dat inhoudelijke punt (materiële of verdelende rechtvaardigheid) zo onduidelijk is, zoekt de burger naar andere aangrijpingspunten om te bepalen of wat het bestuursorgaan zegt over zijn kansen op de vergunning, subsidie, uitkering, etc. nu wel of niet klopt. Hij kijkt naar bejegening, naar openheid, naar respect waarmee hij wordt behandeld (procedurele rechtvaardigheid). Als op dat punt een kink in de kabel komt en de burger de zaak daarom toch voorlegt aan de bestuursrechter, kan die in het kader van de nieuwe zaaksbehandeling op beide soorten van rechtvaardigheid goed instappen. Hij kan duidelijk zicht bieden op het materiële punt (door een voorlopig oordeel te geven in de trant van “de jurisprudentie is op dit punt behoorlijk duidelijk en het wordt moeilijk voor u om op dit punt gelijk te krijgen”). Daarnaast kan hij procedurele rechtvaardigheid versterken (bijvoorbeeld door alsnog een bewijsmogelijkheid aan de burger te bieden). De onafhankelijke positie van de rechter kan er dan aan bijdragen dat de burger alsnog vertrouwen kan krijgen in het bestuursorgaan: “wat die ambtenaar zei, was niet alleen omdat ze dat zo graag wilde; het was kennelijk toch zo gek nog niet” of “ik heb een faire kans gekregen mijn kant van het verhaal te laten zien, maar blijkbaar zit het er niet in”. Wij willen hier geen rozengeur-en-maneschijnverhalen verkopen (hakken in het zand van één of beide partijen zal er altijd blijven), maar waarschijnlijk valt hier nog veel te winnen, met wederzijdse versterking van de huidige ontwikkelingen in bezwaarbehandeling en de ontwikkelingen in de behandelwijze van beroep.

Laten bestuursorganen kansen liggen? - Leren van de nieuwe zaaksbehandeling

Hoewel er successen worden geboekt met de informele aanpak in bezwaar is het nog niet zo ver dat alle bestuursorganen die aanpak al gebruiken. Veel bestuursorganen moeten die stap nog zetten. Die bestuursorganen zullen bij de rechtbanken voor het eerst worden geconfronteerd met de nieuwe zaaksbehandeling en zullen daarop moeten inspelen onder andere door de eigen procesgemachtigden daarin te scholen.

LEES VERDER OP PAGINA 10

Prof. mr. B.J. van Ettehoven en mr. drs. D.A. Verburg

Nieuwe zaaksbehandeling bij de bestuursrechter

Hopelijk wordt de andere wijze van denken over conflictoplossing daarna “mee naar huis genomen” om vervolgens ook te worden gebruikt in de bezwaarfase, want in die fase valt nog veel winst te boeken door (verdere) dejuridisering. Ook bij de (externe) bezwaaradviescommissies valt winst te boeken. Dergelijke commissies benaderen geschillen vaak strikt juridisch en “vergeten” te kijken naar doelmatigheid en pragmatische oplossingen.

Als de burger voor het eerst in beroep wordt bijgestaan door een professionele rechtshulpverlener kan het gebeuren dat in beroep gronden naar voren worden gebracht die niet eerder in bezwaar zijn geuit. Die gronden zijn vaak juridisch van aard. De gemachtigde van het bestuursorgaan doet er verstandig aan niet te blijven steken in verontwaardiging over het feit dat er in beroep een ander liedje wordt gezongen. Beter is het om de beroepsgronden serieus te nemen, te ordenen en te checken of ze hout snijden. Zo ja, dan is het verstandig direct te onderzoeken wat de aard is van het gebrek, of het gebrek kan worden gepasseerd (artikel 6:22 Awb) of dat het gebrek zal moeten worden hersteld. In het laatste geval verdient het de voorkeur dat die reparatie zo snel mogelijk in gang wordt gezet. Het is niet verstandig daarmee te wachten tot de zitting; de kans dat de bestuursrechter de vinger op “de zere plek” legt is namelijk groot. Beter is het tijdig een aanvullende motivering of een verbeterd deskundigenrapport in geding te brengen, waardoor de rechter de rechtsgevolgen van een te vernietigen

besluit in stand kan laten (artikel 8:72, lid 3 Awb). Als een ander besluit moet worden genomen verdient het de voorkeur tijdig een verbeterd (concept)besluit gereed te hebben, zodat de rechter zelf in de zaak kan voorzien (artikel 8:72, lid 4 Awb) of dat wijzigingsbesluit kan betrekken in de oordeelsvorming. Als dat voor de zitting niet valt te realiseren, bereid dan vervolgcacties voor en zorg dat de reparatie in de steigers staat. Als er op de zitting “klappen vallen” kan direct nadien het reparatietraject worden ingezet. Over de invulling van dat traject kan dan op de zitting met de bestuursrechter worden gesproken, bijvoorbeeld in het kader van de vraag of een bestuurlijke lus het aangewezen instrument is. Een goede gemachtigde is op die vraag voorbereid en weet direct te melden of het bestuursorgaan gebruik wil maken van een door de rechter geboden reparatiemogelijkheid en, zo ja, op welke wijze en hoeveel tijd daar – naar verwachting – mee is gemoeid. De ervaring leert overigens dat op zitting afgesproken tijdspaden veelal niet worden gehaald, waarna om uitstel moet worden gevraagd. De rechter moet daar een afzonderlijke beslissing op nemen. Allemaal verloren energie. Beter is het een reële inschatting te maken van de tijd die benodigd is voor reparatie van een gebrek en om dat tijdspad ook strak te bewaken. Belangrijk punt is dat de Awb bij de bestuurlijke lus twee beslismomenten voor het bestuursorgaan onderscheidt: (a) ga ik in op de mogelijkheid om het gebrek te herstellen en (b) hoe geef ik uitvoering aan die herstelbaarheid? Als het bestuursorgaan niet van plan is mee te werken aan de bestuurlijke lus, kan het

dat het beste per kerende post of zo mogelijk al ter zitting laten weten. Dat scheelt tijd.

De verhouding tot de kabinetsplannen over griffierecht

Zoals afgesproken in het regeerakkoord, heeft dit kabinet dit voorjaar een voorstel gelanceerd voor kostendekkende griffierechten. Die bedragen in beginsel € 500,- voor een beroep in eerste aanleg en € 1.250,- voor hoger beroep. Ook een bestuursorgaan als verweerder betaalt griffierecht. Dit voorstel raakt fundamenteel de ontwikkelingen die de bestuursrechters nu hebben geïnitieerd en ook de probleemoplossende aanpak in bezwaar die bestuursorganen initiëren. De optimistische versie is dat het een stimulans is er in bezwaar of met een klacht uit te komen. Maar de andere kant is waarschijnlijk reëler. Als burgers door de hoge kosten geen echte mogelijkheid zien naar de rechter te stappen, zal dat een praktische aanpak in bezwaar bemoeilijken. Als een partij met de rug tegen de muur staat – omdat de bezwaarfase feitelijk de laatste fase is – zal dat zijn strijd eerder verharder dan versoepelen. Ook bestuursorganen zullen mogelijk koersen op de onmogelijkheid voor de burger om nog beroep in te stellen.

In tijden van bezuinigingen zullen zij bijvoorbeeld in bezwaar misschien net die ene controleslag maar overslaan, misschien die dure deskundige maar niet meer benoemen. Hoge griffierechten in de beroepsfase zijn dus waarschijnlijk conflictverhogend in de bezwaarfase. Juist als in bezwaar wordt geprobeerd er minnelijk uit te komen, hoort daar als logisch complement bij dat als partijen er dan niet uitkomen, de rechter kan worden gevraagd om een (formeel-juridische)

beslissing. Bovendien zijn eerdere rechterlijke beslissingen in andere zaken vaak behulpzaam om in bezwaar te weten waarop moet worden gekoerst. Als de griffierechten in de weg staan aan een reële mogelijkheid om naar de rechter te gaan, gaat dat verloren. Minder zaken bij de bestuursrechter, betekent minder uitspraken over bijvoorbeeld de juiste uitleg van een nieuwe wetsbepaling en dus ook minder duidelijkheid voor volgende gevallen.

Ook in de rechterlijke procedure zelf speelt dit. Als de bestuursrechter koerst op een schikking, gooit soms ook nu al de discussie over proceskosten roet in het eten. Dat gaat zich ook voordoen met de nu voorgestelde fors verhoogde griffierechten. Wie gaat dat betalen? Reële oplossingen die afketsen op financiële belemmeringen van één of beide partijen. Welk bestuursorgaan gaat nog de schikking aan waar het eigenlijk belang bij heeft, als dat tegelijkertijd betekent dat het de hoge griffierechten van de burger en mogelijk ook van hemzelf moet betalen. Kostendekkende griffierechten is de beweging waar we in het bestuursrecht nu net van af wilden: straks gaan geschillen wéér niet over datgene waar ze over (moeten) gaan.

Wat mogen bestuursorganen en bestuursrechters van elkaar verwachten?

De nieuwe zaaksbehandeling van de bestuursrechter opent voor bestuursorganen veel mogelijkheden. Voor de burger die beroep instelt trouwens ook. Meer finale beslissingen, meer praktische oplossingen van het “echte” conflict, meer flexibiliteit, hogere snelheid, meer maatwerk. Maar het gaat van bestuursorganen, zeker in het begin, ook meer vergen. Om zich goed voor te bereiden zal de gemachtigde van een bestuursorgaan niet alleen in de wet en de jurisprudentie moeten kijken, maar ook met collega's van de primaire afdeling en wellicht ook met de hogere echelons van de organisatie moeten gaan praten om van te voren te verkennen wat de speelruimte is. Daarbij moet de gemachtigde sterke knieën (om een besluit juridisch overeind te houden als er geen speelruimte is) combineren met soepele heupen (om de dans over wat werkelijk speelt mee te maken). En dat is bepaald geen rituele dans! •

Verder lezen?

A.T. Marseille, “Comparitie en regie als panacee voor het bestuursrechtelijke beroep?”, in: *Trema*, nr. 3, jaargang 2010, p. 92-101

A.T. Marseille, *Comparitie en regie in de bestuursrechtspraak*, Groningen: RUG, faculteit rechtsgeleerdheid 2010

Eindrapport Project Differentiatie van werkstromen Bestuursrecht, september 2010, www.rechtspraak.nl/Organisatie/Publicaties-En-Brochures/rapporten-en-artikelen

C.T. Aalbers, Verslag “De bestuursrechtelijke zitting nieuwe stijl” (over de studiemiddag van de VAR op 10 juni 2011), NTB 2011, najaar (nog te verschijnen)

Achtergrondteksten:

Prisma, *lets duidelijker a.u.b.*

Klantwaarderingsonderzoeken onder de gerechten in de periode 2003-2005, augustus 2006, www.rechtspraak.nl/Organisatie/Publicaties-En-Brochures/rapporten-en-artikelen

Commissie evaluatie modernisering rechterlijke organisatie (commissie Deetman), *Rechtspraak is Kwaliteit*, Den Haag, 11 december 2006, onder meer te vinden via www.rechtspraak.nl en www.wodc.nl

T. Barkhuysen, L.J.A. Damen e.a., *Derde evaluatie van de Algemene wet bestuursrecht 2006. Feitenvaststelling in beroep*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2007, te raadplegen via www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/algemene-wet-bestuursrecht-awb/documenten-en-publicaties

D.A. Verburg “Finale geschilbeslechting en haar stiefkind, de ‘aangeklede’ opdracht om een nieuw besluit te nemen”, «JBplus» 2010, p. 153-178

A.H.J. Hofman, “Het huwelijk tussen finaliteit en een efficiënte procedure”, PB 2011/1, p. 10.